

EEN TRADITIE VERBROKEN

Gerrit van Heerde

In het oude stadje, waar de boerenwagens bonken over de ongelijke straatstenen, staat de toren, groot en voornaam, naast het kleine kerkje.

Die toren is de trots van de plaats en verhoogt de glorie van het verre verleden, dat nog ligt tussen oude geveltjes en nauwe, kromme steegjes.

Soms, in de zomer, stopt een grote, rode autobus op het pleintje van versleten klinkers. Dan kijken de mensen, al of niet geïnteresseerd naar de grijze blokken zandsteen, waaruit de toren is gegroeid en naar de deur met ijzeren knoppen en donker-geroeste scharnieren. Enkelen zeggen iets van het bouwwerk en kijken naar de vergane letters, die, in steen uitgehouwen, boven de poort zijn aangebracht. Anderen vervelen zich en kauwen verwoed op hun boterham.

Maar de dominee van het stadje is in ieder geval erg trots op zijn toren. Dat komt misschien, doordat hij met zijn gedachten leeft in heel oude tijden.

Als hij op zijn studeerkamer zit en uitkijkt over het pleintje, naar de trapgeveltjes en de krulletters: „In de Weyenburg” boven het antieke café-tje, dan droomt hij van de tijd, toen dolende ridders hun pinten bier dronken in de taveerne en devote nonnen vanuit het verderop liggende klooster op ziekenbezoek gingen.

De tijd stond niet stil.

Mensen gingen.

Mensen kwamen.

Maar de huizen zijn gebleven; oud en in elkaar gezakt vormen ze een wacht om de grijze toren en het kleine kerkje.

In het éne huis, met het zwierig-beschilderde uithangbord woont de bakker, met de altijd eendere etalage van drie zuurtjesflessen en twee broden. Daarnaast is het „Armhuis”, dat overal elders in Ne-

derland „rusthuis” zou worden genoemd, maar hier de oude naam heeft behouden. Zo wil het de traditie.

Daar zitten in de avond de oude mannetjes en vrouwen bij elkaar; ze drinken hun koffie uit witte kommen, die ze met bevende handen naar de mond brengen. Traag siddert een woord door het grote, kille vertrek, want de gedachten gaan terug naar vroeger en wie veel denkt, zegt niet veel.

De traditie wil ook, dat op de avond van de tweede Kerstdag van 's avonds negen tot tien uur de klok in het stadje wordt geluid.

„Dat is Kerstrnis uitluiden,” heeft dominee eens gezegd op een kerke-raadsvergadering. Hij voegde er een wijze, Latijnse spreuk aan toe, die niemand begreep, maar waarop alle broeders ouderlingen en diakenen met het hoofd knikten.

Goed, dat luiden gebeurt door de koster, wiens kroost hem helpt bij dit vermoeiende werk. Krelis heeft het eerste kwartier de wacht; Nicodemus Jan Berend volgt hem op en de vader zelf neemt het laatste half uur voor zijn rekening.

Dat is ook traditie.

En als eenmaal de kinderen groot zijn en op eigen benen staan, zal moeder de vrouw hun werk overnemen.

Maar het laatste half uur is subiet voor de koster, daar is niet aan te tornen.

Elderink krijgt dat uurtje extra werk niet betaald. Maar steevast brengt de bakker namens de kerke raad de taart naar het kostershuis, de taart met de kerstklok van crème de beurre en het randje van slagroom en zilveren kogeltjes. Van onder de toren ziet de koster ieder jaar, hoe tussen negen en tien de vierkante doos door de bakker eigenhandig naar zijn huis wordt getransporteerd.

Dan likt Elderink met zijn tong langs zijn lippen en proeft in gedachten de zoete smaak van cake en boter.

Met een extra ruk aan het klokketouw gedenkt hij dan de broeders kerke raadsleden en de dominee.

Op de tweede kerstdag was er sneeuw gevallen. De torenspits stak licht en verjongd af tegen de grauwe lucht. De brede boomtakken op het

pleintje vingen de dikke vlokken op en de stoffige gevels droegen hun witte mutsen zwierig als verwaande juffers.

Toen Elderink het pleintje overstak, lag er al een dikke laag overal in het rond. Het was een schoon gezicht en even bleef de man er naar kijken, voor hij het klokketouw van Nicodemus Jan Berend overnam en de jongen naar huis stuurde. Boven hem zong de klok haar lied de galmgaten uit, over de landen en bossen.

„Nu wordt ook dit kerstfeest uitgeluid,” bedacht de koster en het stemde hem even weemoedig, dat gebeier daar boven hem. Want hij wist, dat er eens een kerstfeest zou komen, waarop een ander zijn werk zou overnemen.

Dat was ook traditie.

Terwijl hij keek naar de donkere hoeken van de toren, zag hij de predikant, zoals hij deze dagen op de preekstoel had gestaan en het kerstverhaal las uit de oude kanselbijbel.

Hij hoorde weer zijn stem, zacht en doordringend: „En het geschiedde in diezelfde dagen . . . .”

Bij het herdenken van het oude verhaal zag de koster de stal, die hij zich voorstelde als het schuurtje van buurman Volders, met de scheefgezakte deur en de kapotte dakpannen. Als je zacht tegen de deur duwde, zag je een flauw licht. Een man en een vrouw zaten bij elkaar en zij hield het kindje in haar armen: Jezus.

Er kwam zo'n warm gevoel over de koster; zo'n dankbaar gevoel, alsof hij zingen moest, al maar zingen, de oude verzen van school en van huis. De klokketonen waren als de melodie van een donker orgel, dat hem begeleidde.

„Stille nacht, heilige nacht,” bedacht hij, en „Engelkens door 't luchtruim zwevend.” Al de oude liederen kwamen weer terug op deze kerstavond en hij voelde zich zo rijk, zo gelukkig, alsof hij niet een eenvoudig kostertje was in een klein, oud en vergeten stadje.

Hij begon te neuriën op het rythme van het touw, dat door zijn hand gleed. Het was als een dankoffer aan het Kindje van Bethlehem en hij zag zich neerknielen met de herders in het halfduister van de stal.

„Zo arm werd de Heer, der engelen Heer.”

Zacht kwamen de woorden over zijn lippen, maar duidelijk en klaar

stond zijn eigen rijkdom vóór hem, het gevolg van de armoede van de Heiland.

Op dat ogenblik bedacht Elderink, dat hij toch eigenlijk een slecht Christen was, een ondankbare Christen, die zoveel dacht aan zichzelf en zo weinig aan anderen.

Hij neuriede plotseling niet meer, maar keek vol gedachten over het sneeuwpleintje naar de lichte ramen aan de overkant.

Achter het ene wist hij de bakker, die straks de deur uit zou stappen, de grote, vierkante doos onder zijn arm.

„Asjeblieft, vrouw Elderink, hier is de kersttaart. En dat hij maar lekker smaken mag.”

Bij de warme chocola zouden ze vanavond ieder een grote punt nemen, de vrouw en hij, en Krelis en Nicodemus Jan Berend; ieder een brok van de kerstklok en ieder evenveel roompuntjes met zilveren kogeltjes.

Het steeds weerkerend feest van de tweede kerstdag: De taart, als een droom van rose en gele en bruine kleuren!

Daarop keek de koster ook naar het andere huis. Hij móest er naar kijken.

Aan de grote, houten tafel zaten de mummelende vrouwtjes en de in-een-geschrompelde mannen als mensen in de wachtkamer van 'n station, tot ze op moesten staan, omdat de trein er was voor hun laatste reis. Werelden van gedachten gingen door Elderink heen: De levens van al deze mensen, die als even zoveel wegen samenkwamen in het „Armhuis” van een klein stadje en daar doodliepen.

Wat wist hij eigenlijk van deze mensen?

Oude Da zat er, die haar leven naast een dronkelap van een kerel had gesleten en eindelijk rust vond, toen ze hier terecht kwam.

Kee zag hij zitten en „Proemen Janus”, die altijd zijn tabak kauwde. En toch kende hij niet één van hen!

Wat wist hij van hun gedachten en van wat er leefde en woelde, diep in hun hart?

Het waren allemaal mensen, die het laatste paadje van hun leven affiepen, van wie hij alleen wist, dat ze nog een paar jaar konden mee-gaan. Dan was het afgelopen en nam een ander hun stoel in. Plots sloegen Elderink de kleuren uit en hij was blij, dat zijn vrouw hem

niet zag en dat het donker van de toren barmhartig was. Want daar stond hij nu *elke* avond vijf minuten lang de klok te luiden, precies om negen uur, omdat dat de gewoonte was. En *elke* avond zag hij de versleten levens achter een stukje glas, een pleintje — ver van hem verwijderd en nooit, *nooit* had hij zich iets van deze mensen aangetrokken.

Wat zong Krelis vandaag ook weer? Iets van een kaarsje, dat brandde in de nacht? „Gij in uw klein hoekje en ik in 't mijn.”

Was hij wel ooit een klein lichtje geweest, thuis en op zijn werk en in de donkere toren?

Wat was Kerstmis voor hem? Dagen van extra veel luiden en twee, drie kerkdiensten en een taart met een klok en roomtorentjes. Had hij, vóór vanavond, ooit iets gevoeld van de armoede van het kind en van zijn eigen rijkdom? Was dit halfuurtje onder de toren zijn eerste, echte Kerstfeest?

Met schaamte moest hij het bekennen, dat hij tot nu toe geleefd had voor zichzelf, voor zijn gezin, maar niet voor „de anderen”. En daar zaten nu al die oude mensen, de onbruikbare, weggestopte levens! Nog nooit had hij *iets* gedaan, om hun avond licht en blij te maken.

In de bakkerij floepte het licht aan. Op het neergelaten rolgordijn danste een schaduw, groot en verwrongen.

Elderink wist.

Nu zou de bakker de doos nemen, de taart er voorzichtig in leggen op het dunne, gevouwen papier met reclameletters.

„Asjeblijft, vrouw Elderink, hier is de kersttaart.”

Plotseling flitste een vreemde gedachte door de koster heen. De klok en de cake hadden hun bekoring verloren; hij zag de gezichten der oude stakkers, de brede glimlach om de lippen, de handen, die aarzelend tastten naar de heerlijkheid van de taart, de mummelende kaakbewegingen van de oude Kee.

Kerstfeest!

Het kleine lichtje, dat stralen zou over Da's leven! „Proemen Janus”, die met breed gebaar de pruim van achter zijn kiezen weg zou halen en op de tafel deponeren — voor straks.

Het feest van de oude dag!

Het was God, Die hem deze gedachte in het hart gaf!
Zou hij?
Nu?
En boven juichte de klok in de Kerstavond.

Het licht in de bakkerij ging uit.
Toen, gejaagd en met bonzend hart, verbrak Elderink de traditie van de Kerstavond.
Zijn hand liet het touw los; hij liep het pleintje over, zo hard hij kon. Een donkere figuur over de witte sneeuw. Hij duwde de deur van de bakkerij open, botste bijna tegen de bakker op, die daar stond, met de taartdoos onder de arm.
Hijgend ging Elderinks adem.
„Bakker — laat me de taart zien!”
De ander, geschrokken, draaide het licht op, keek verwonderd naar het verhitte gezicht van de koster. „Vlug — de taart!” zei die nog eens. Toen keek hij naar het feest van kleuren en rook de geur van het gebak. Traag dreven de laatste tonen van de klok over het stadje.
Elderink hoorde het.
Hij wist, dat hij zijn plicht verzaakte, want het was nog geen tien uur. Nu had hij helemaal geen recht op de taart!
Er was ook nog een ander geluid, dat tot hem doordrong, dat van een stem, zacht en duidelijk: „Voor zoveel ge dit één van Mijn minste broeders hebt gedaan, zo hebt ge dat Mij gedaan.”
„Jij — jij brengt hem niet bij mij,” hakkelde Elderink, „maar hiernaast — in 't armhuis.”
Hij stond al weer bij de deur.
„Mijn klok,” zei hij gejaagd, „ik moet luiden.”
Nog éénmaal draaide hij zich om.
„En als je vertelt, van wie die taart komt, dan . . . dan . . . dan zeg ik je de klandizie op!”
De bakker, de taart in de handen, stond nog met open mond te kijken en wist niet, of hij droomde, of dat dit alles werkelijkheid was.
Maar de koster haastte zich over het sneeuwpleintje en hij begon de torenklok opnieuw te luiden, want het uur was nog niet vol en de traditie wil, dat op de tweede kerstdag van negen tot tien de klok wordt geluid over het oude stadje, met zijn oude gevels en klinkersteegjes.